

Kuvailevan metatiedon sisällöllinen muutos

Informaatiotutkimuksen yhdistyksen seminaari:
Tiedonjärjestämisen uudet mahdollisuudet
24.5.2013

Marja-Liisa Seppälä

Kuvailun muutos kirjastosektorilla (esityksen rakenne)

- Miksi tarvitaan muutosta?
- Metatiedon sisällöllinen muutos
- Kuvailijan työprosessin muutos
- Kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö
- Kirjastosektori ja muutos
- Kuvailevan metatiedon merkitys

Miksi muutosta tarvitaan?

- Julkaisemisen ja julkaisujen monimuotoistuminen ja määrän kasvu
- Tiedonhaun muutos ja kirjastojen syrjäytymisvaara
- Taloudellinen niukkuus kirjastoissa ja yhteistyön tarve metatiedon tuottajien kesken
- Yhdentyvä ympäristö metatiedon tuotannossa ja tiedonhaussa. Ks. mm.: <https://www.finna.fi/>

Metatiedon sisällöllinen muutos

- Metatiedon kehittämisessä pyrittävä standardeihin ja globaaleihin ratkaisuihin
- Muutoksen osa-alueita: mm.
 - Funktionaaliset entiteetti-relaatio-käsitteet
 - Kuvailusäännöt
 - Sanastot
 - Tunnisteet
 - Tietomallit
 - Metatiedon konekielistäminen pysyvien tunnisteiden, luotettavien sanastojen ja toimivien tietomallien avulla

Käsitemallit

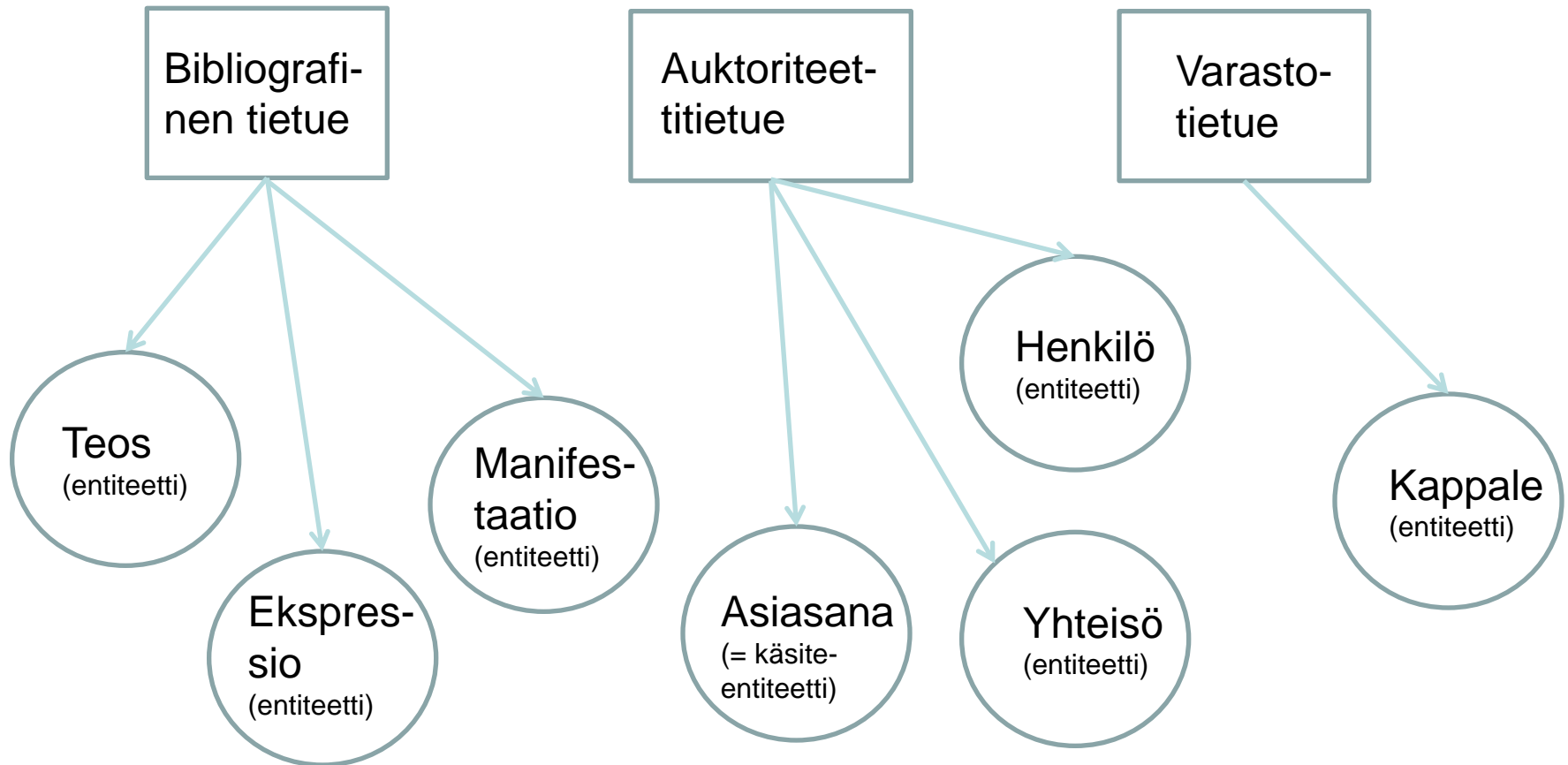
- Malli kuvailtavan aineiston tarkasteluun (mentaalinen malli)
- Funktionaalinen entiteetti-relaatio-käsitemalli (FRBRer) ohjaa tuottamaan käyttäjälähtöistä metatietoa. Ks. myös:
<http://www.loc.gov/catdir/cpsa/Mika-on-FRBR.pdf> ja
<http://www.ifla.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records>
- Entiteetti = tiedonhaun kohde, esim. henkilö
- Relaatio = suhde entiteettien välillä, esim. *kirjoittaja* henkilön ja aineiston välisenä suhteena
- Tiedonhaun funktio = tiedonhakuprosessiin liittyvä toiminto, esim. identifiointi

Käsitemallit (2)

- Muutos: Käsitemalli korvaa nykyisen tietuerakenteen
- Hyöty muutoksesta: Moniulotteisuutta linkittämällä (suhteet) ja hienojakoisuutta palastelemalla (entiteetit). Uusi rakenne lisää metatiedon hyödynnettävyyttä ja antaa uusia ”polkuja” tiedonhakuun.
- Mutta...
 - Erilaiset aineistot tarvitsevat erilaisia käsitemalleja. Käsitemallien yhteentoimivuus?
 - Käsitemallien vanhentuminen?
 - Maailmanselitysten toimivuus?

Tietueista entiteettien metatietosetteihin

(FRBRer-mallin vaikutus kuvailijan työpintaan)

Kuvailusäännöt

- Yhtenäistävät kuvailua: määrittelevät kuvailussa käytettävät kuvailuelementit ja niihin tallennettavat metatiedot.
- Muutos: kuvailuformaattia (MARC) myötäilevistä säännöistä (ISBD) käsittemallipohjaisiin sääntöihin (RDA). Ks. myös:
<http://www.rdatoolkit.org/> (RDA-tietoa)
https://wiki.helsinki.fi/x/_acIBQ (ISBD-suomennos)
- Hyöty muutoksesta:
 - Sääntöjen sovellettavuuden lisääntyminen.
 - RDA tukee sisältölähtöisen, rakenteisen ja linkittyvän metatiedon luomista.
- Mutta...
Sääntöteksti laaja, monimutkainen ja raskas.
Uudistamista ei viety kaikilta osin loppuun asti.

Sanastot

- Muutos:
 - sanastojen lisääntyminen: sanastot kuvailuelementeistä ja kuvailuelementtien vakioiduista termeistä. Ks. myös:
Suomalainen Metatietosanasto: https://wiki.helsinki.fi/x/_ofzBQ
Open Metadata Registry: <http://metadataregistry.org/>
 - Sanastotyö RDAssa osa kuvailukokonaisuutta: käsite (asiasana) yksi entiteeteistä, joka kuvaillaan ja johon liitetään suhteita.
- Hyöty muutoksesta: sanastot parantavat metatiedon laatua ja tiedonhaun tulosten kattavuutta.
- Mutta...
 - Käsitteen ym. aiheeseen liittyvän entiteetin osio on RDA:n kansainvälisessä tekstissä vielä kesken.
 - Mikä on sanastojen ontologiarakenteen lisähyöty?

Tunnisteet

- Tunnisteet identifioivat yksiselitteisesti kuvailun kohteita (entiteettejä). Kuvailuelementtien tunnisteet tekevät kuvailusta kielineutraalia (esim. RDA-elementeillä tunnisteet).
- Muutos: Tunnisteiden käyttö lisääntyy metatiedon konekielistämisen myötä. Uusia tunnisteita syntyy (esim. toimijoiden tunniste ISNI).
- Hyöty muutoksesta:
 - Pysyvien standarditunnisteiden käyttö (konekielisessä muodossa) edistää metatietojen automaattista ja täsmällistä linkittymistä.
- Mutta...

Tunnistestandardien määrittelemät tunnistamisen kohteet eivät mene aina yksiin muiden metatietostandardien (esim. RDA:n) määrittelemien kuvailun kohteiden kanssa.

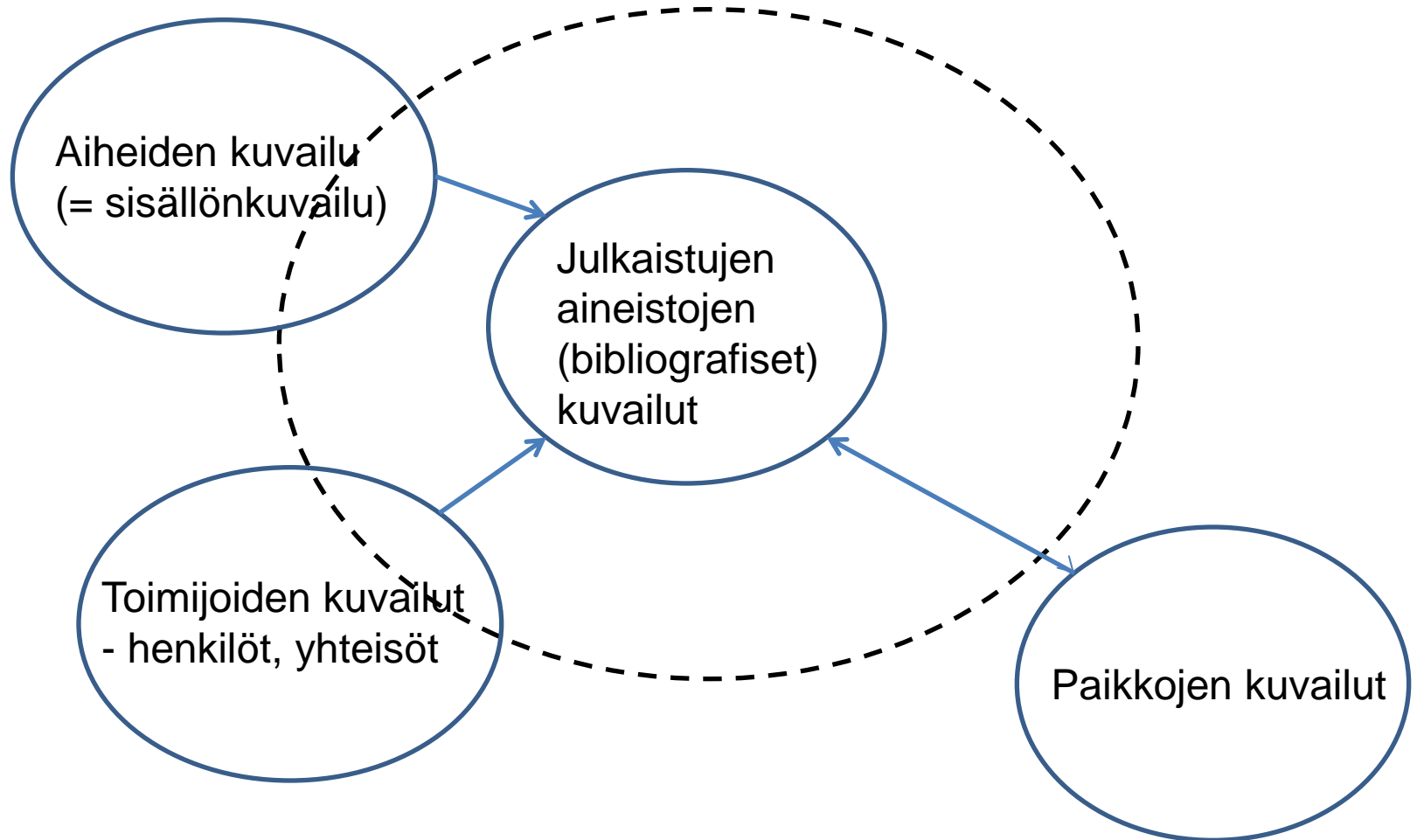
Tietomallit

- Tietomalli (~ kuvailuformaatti) kertoo, miten metatiedon syntaksin/rakenteen kuvailuelementtien tasolla. Tietomalleilla on merkitystä mm. siirrettäessä metatietoa järjestelmästä toiseen.
- Muutos:
 - MARC-formaatin kenttien sijaan kuvailua ohjaavat uudessa kirjastojärjestelmässä kuvailusääntöjen (RDAn) määrittelemät ydinelementit eikä formaatin syntaksi ole enää näkyvissä kuvailijan työpinnassa.
 - MARCin seuraaja Bib-Frame-tietomalli pyrkii olemaan yhteentoimivampi muiden tietomallien kanssa. Ks. myös: <http://bibframe.org/>
- Hyöty muutoksesta: Joustava, hienojakoinen ja loogisesti rakenteistettu tietomalli edistää metatiedon yhteentoimivuutta ja linkittymistä.
- Mutta...
Tietomallien yhteismitallistamisessa (mappauksessa) suuria haasteita, joten jo tallennettua metatietoa tultaneen menettämään konversioissa tietomallista toiseen.

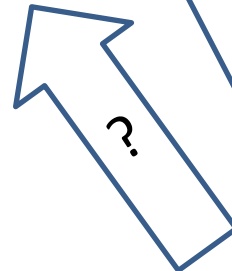
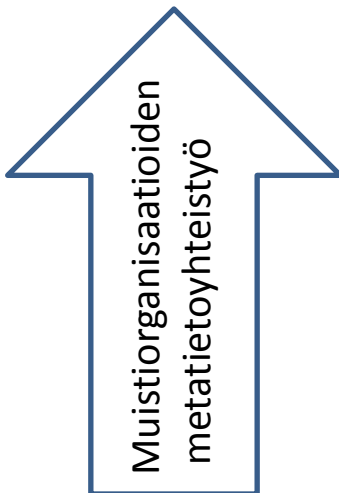
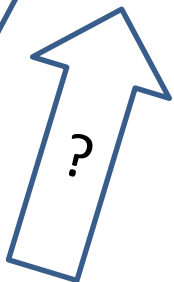
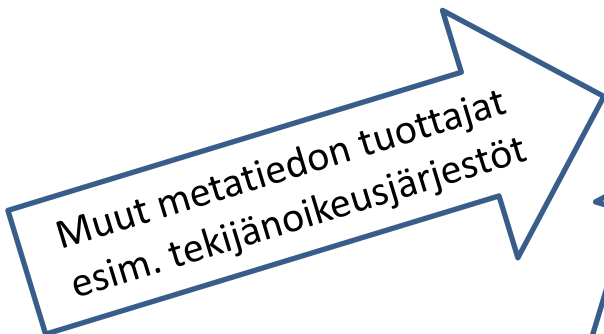
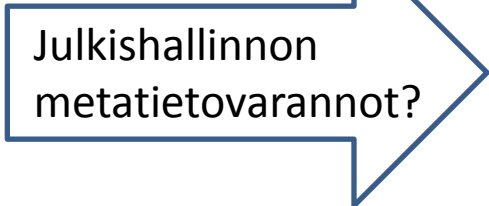
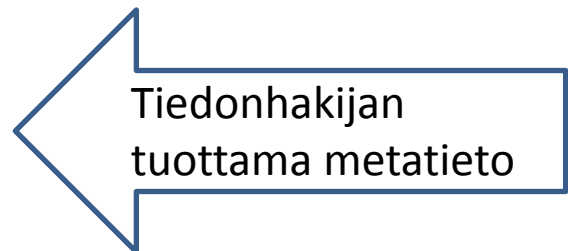
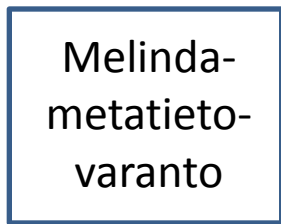
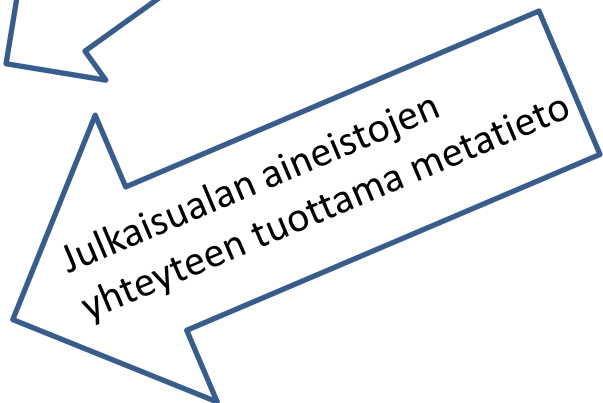
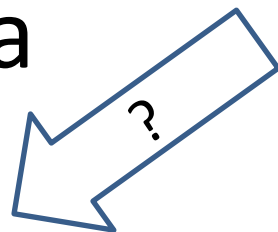
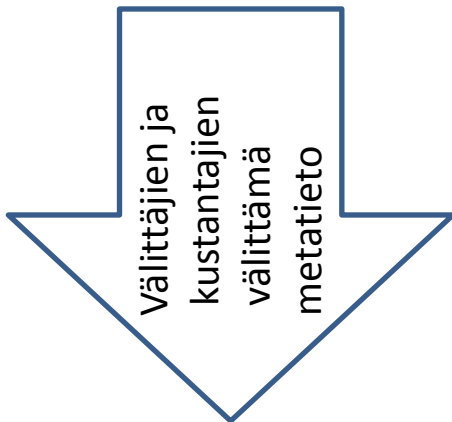
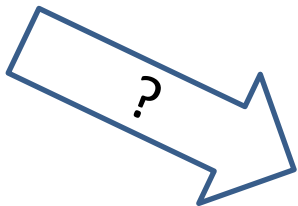
Kuvailun työprosessin muutos

- Luettelon tekemisestä metatiedon linkittämiseen: metatiedon itsenäistyminen kirjastosta ja kokoelmasta
- Kuvailijasta tulee metatiedon koostaja, toimittaja, laadunvalvoja, raakadatan jalostaja, yhdistelijä, linkittäjä...
- Linkitetyn metatiedon ympäristössä kuvailutyön vaativuustaso kasvaa ja työn määrä ei vähene
- Kansalliset linjaukset linkitysten priorisoinnista ja Suomen kirjastojen vastuusta kuvailujen ja linkitysten (metatietojen välisten suhteiden) luomisessa
- Uusien sisällöllisten ja teknisten välineiden sekä valmiiden kuvailujen käyttö tehostaa kuvailua

Kirjastojen vastuu linkitystä (meta)datasta?

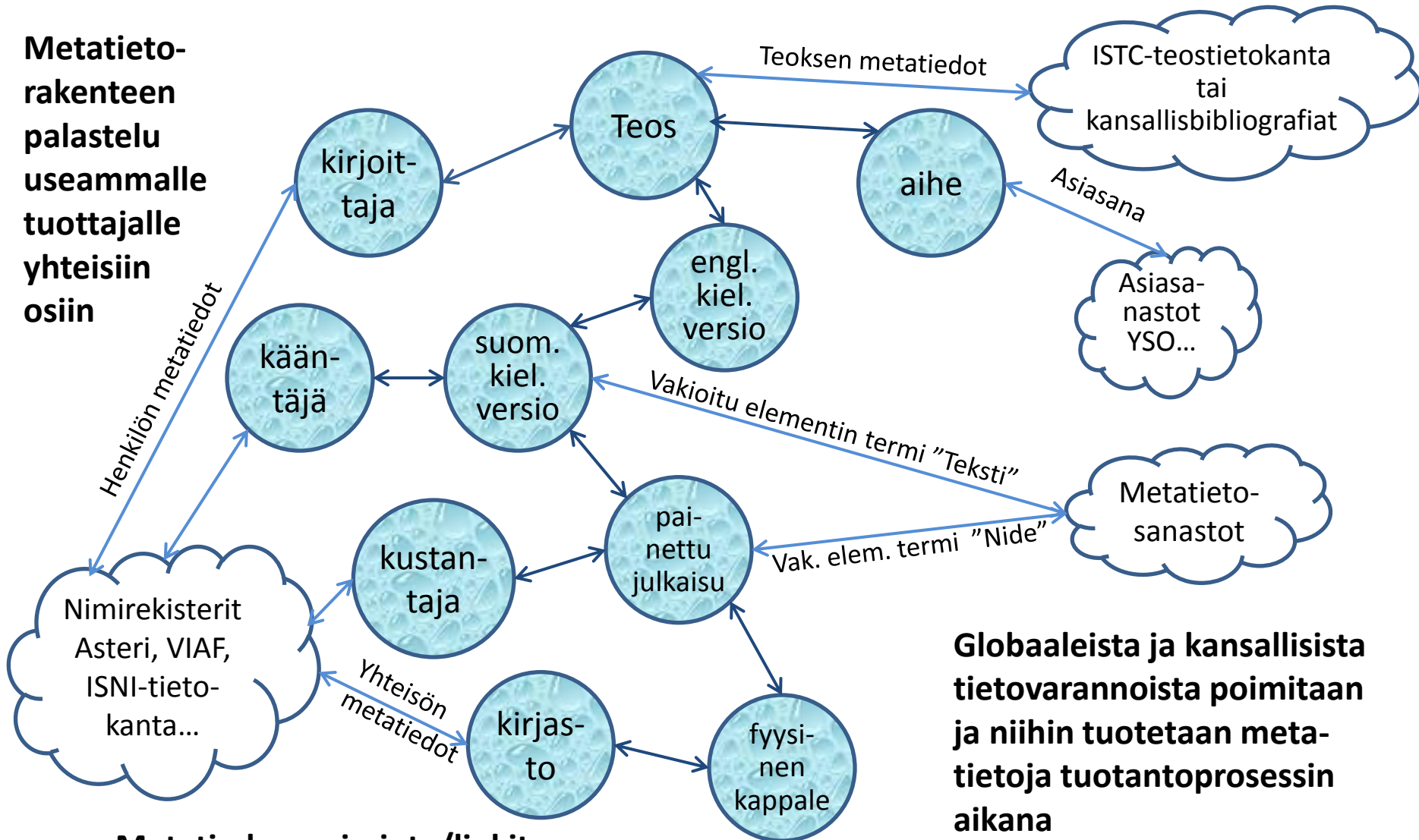

Metatietovirtoja

Kuvailuprosessin muutos

**Metatieto-
rakenteen
palastelu
useammalle
tuottajalle
yhteisiin
osiin**

Globaaleista ja kansallisista tietovarannoista poimitaan ja niihin tuotetaan metatietoja tuotantoprosessin aikana

↔ **Metatiedon poiminta/linkitys**

↔ **Metatiedon linkitys**

Metatiedon osat linkittyvät toisiinsa verkostoksi

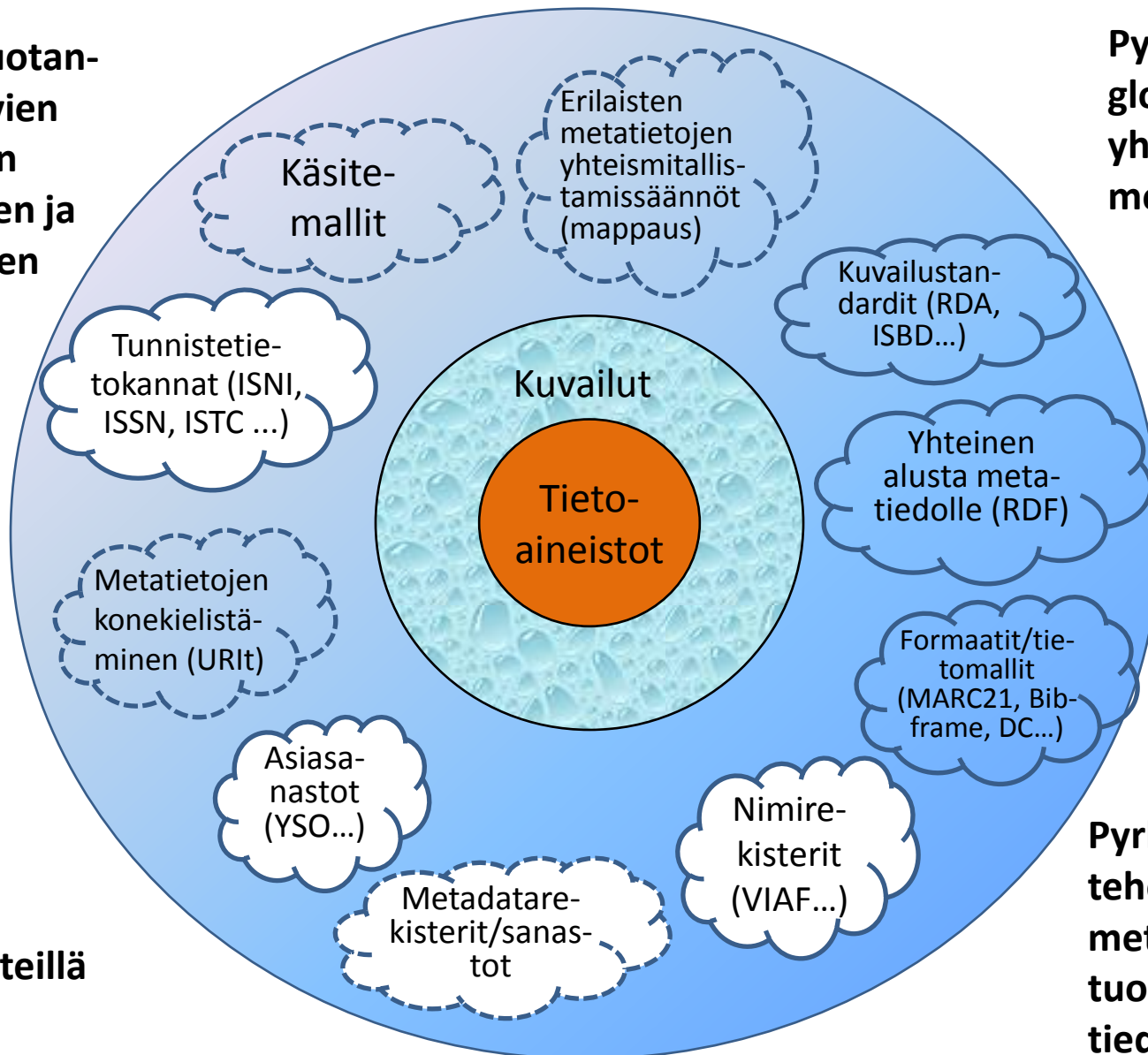
Kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö

- Kansainvälisellä koordinoinnilla pyritään kestäväen metatiedon sisällöllisen infrastruktuurin rakentamiseen.
- Kansainvälisesti kehitetään mm. Kuvailun periaatteita, FRBR-käsitelmalleja, kuvailusääntöjä, tunnistestandarddeja, formaatteja/tietomalleja, ”yhteismitallistamissääntöjä” (mappaussäännöt) ja luokitusjärjestelmiä.
- Kansallisella tasolla kehitetään niitä sisällöllisiä välineitä, joita ei voida hoitaa kansainvälisesti esim.
 - Julkishallinnon metatietopalvelun esiselvityksessä on mainittu kansallisen kehittämisen kohteiksi mm. ontologiapalvelut, skeemapalvelut, nimitietopalvelut ja URN-tunnuspalvelut
 - Suomen arkistosektori kehittää käsitelmallia arkistoaineistojen kuvailuun
- Metatiedon kansallinen ja kansainvälinen yhteistuotanto edellyttää avointa toimintaympäristöä.

Kuvailuympäristön muutos

Metatietotuotantoa säätelevien osa-alueiden uudistuminen ja lisääntyminen

Pyrkimys globaalisti yhteentoimivaan metatietoon

Pyrkimys tehokkaampaan metatiedon tuotantoon ja tiedonhaun tukemiseen

Kirjastosektori ja muutos

- Muutosta hidastavia asenteita mm. teoriakielteisyys
- Muutosta edistäviä rakenteita mm. halu yhteistyöhön ja yhteisiin ratkaisuihin kansallisesti
- Kuvailutyön aliarvostus ja aliresursointi:
 - kuvailu yksi vaativimpia kirjastotyön osa-alueita
 - muutokseen tarvitaan resursseja
- Haasteena asennemuutos ja työkuulttuurin uudistaminen
- Pitkä muuttumattomuuden tila: miksi-kysymykset hyväksi alalle

Kuvailevan metatiedon merkitys

- Ei kirjastoa ilman metatietoa, ei tietoa aineistojen olemassaolosta ilman metatietoa.
- Metatieto yhdistää tiedonhakijan tietoon.
- Asiakaspalvelulla, kokoelmilla tai järjestelmillä ei tehdä mitään ilman metatietoa.
- Onnistunut kuvailun muutos ja tiedonhaun parempi tukeminen jatkossa voi pelastaa kirjastot.

Kommentteja, kysymyksiä?

Ks. myös:

Kuvailun kehittäminen -sivusto

<https://wiki.helsinki.fi/x/xAkiBg>

marja-liisa.seppala (at) helsinki.fi